

הצהרת כורש עזרא א' 1-7

מורן הכהן הלרשטיין

הקדמה

בשנת 586 לפנה"ס נבוכנאצר מלך בבל, כבש את ממלכת יהודה: הוא החריב את ירושלים בירתה, הגלה את תושביה ואת בית המקדש בזז והחריב. גולי יהודה שהשתקעו ברחבי האימפריה הבבלית, קיוו וייחלו ליום בו ישובו אל אדמתם. תקוות אלו מצאו את ביטוין, ברבים מכתבי הנבואה ובמספר מזמורים. זאת באופן מובהק, במזמור קל"ז (שהוא אחד מן המזמורים המוכרים והשגורים ביותר בקרבנו עד היום) המבטא את הגעגועים העזים של גולי יהודה לציון, כפי העולה מן הפסוק שלפנינו **עַל נְהָרוֹת, בְּבֶל--שָׁם יִשְׁבְּנוּ, גַם-בְּכִינוּ: בְּזָכְרֵנוּ, אֶת-צִיּוֹן (תהילים קל"ז, 1)**. כעבור כמה עשרות שנים, התגשמו התקוות ובשנת 538 לפנה"ס, הורשו גולי יהודה לשוב אל אדמתם ולהקים את מקדשם. התפעמותם העצומה של הגולים מן המאורע הגורלי, משתקפת במזמור מפורסם נוסף והוא מזמור קכ"ו בו נכתב **בְּשׁוֹב ה', אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן הֵי יְיָנוּ, כְּחֻלְמִים**. (תהילים, קכ"ו, 1).

מה גרם למהפך הנפלא הזה?

השאלה בה נרצה לדון במאמר זה היא: מה הביא לידי כך שגולי יהודה יכלו לשוב לארצם ולהגשים את חלומם?

אם נפנה למי שלא בקיא בקורות העיתים, שאלה זו - 'כיצד התאפשרה שיבת בני יהודה לארצם' סביר שיעלו האפשרויות הבאות:

א. ה' החליט להשיב את גולי יהודה לארצם, משום שהביעו חרטה על חטאיהם והחלו ללכת בדרכיו.
ב. גולי יהודה מרדו בשלטון הבבלי וכתוצאה מכך עזבו את גבולות האימפריה הבבלית, שבו לארצם והחלו בבנייה.

ג. גולי יהודה נסו ממקום שביים והצליחו לשוב ליהודה ולשקם את ממלכתם.

ד. האימפריה הבבלית קרסה ובשל כך התאפשר לגולי יהודה לשוב לארצם.

ה. גולי יהודה שבו לארצם, בזכות אישורו של שליט האימפריה.

ד + ה התשובה הנכונה

באופן מפתיע היה זה דווקא שליט זר, שאפשר לגולי יהודה לשוב לארצם. המלך כורש שייסד את האימפריה הפרסית הוא שנתן היתר ליהודאים לחזור לארצם. בצדק ירצה הלומד לברר - מה הקשר בין בבל המגלה לפרס המשיבה? והתשובה היא שכיבושה של בבל בידי האימפריה הפרסית הוא שאפשר

את מעורבותה של פרס בענייני היהודאים ואת ההיתר לשוב לארץ מוצאם. בשנת 538 לפנה"ס שנת מלכותו הראשונה (כקיסר האימפריה, אך לא כמלך פרסי), יצא כורש בהצהרה, כי הוא מאפשר לגולי יהודה, לשוב לארצם ולהקים מחדש את בית המקדש ואכן כך היה בעקבות הצהרת כורש, העולים הראשונים שבו ליהודה, בהנהגתם של ששבצר וזרובבל בן שאלתיאל ואכן החלו בבניית בית המקדש השני.

מה היה המניע של המלך הפרסי כורש, לאפשר לגולי יהודה לשוב לארצם ולהקים את מקדשם מחדש?

האם לא חשש מהחלשת שלטונו עקב כך? מה יכול היה להרוויח מכך? וכיצד ייתכן שאת המהלך הזה, מבצע כורש בשנת מלכותו הראשונה? הלא היינו מצפים כי בראשית מלכותו, כורש יתמקד בביסוס שלטונו תוך חיזוק אחיזתו על העמים הכבושים.

האפשרויות העולות מהפניית שאלה זו, למי שאיננו מכיר את סיפורה של התקופה הן:

א. ה' הוא זה שהניע את כורש לצאת בהצהרה זו.

ב. כורש יוצא בהצהרה זו, משום שהינו מעוניין למנוע מרידה אפשרית בקרב נתיניו הזרים.

ג. כורש יוצא בהצהרה זו, כפועל יוצא של מדיניות פלורליסטית, אותה הנהיג ברחבי האימפריה.

ד. כורש יוצא בהצהרה זו, משום שהינו פוליטיאיסט באמונתו ועל כן מקבל על עצמו אף את אלוהותו של ה' ועל כן מעודד את הקמת מקדשו.

ה. גולי יהודה כרתו ברית עם כורש וכחלק מהתחייבותו כלפיהם אישר להם לשוב לארצם.

את התשובה לשאלת מניעו האפשרי של כורש, לאפשר לגולי יהודה לשוב לארצם, יש בראש ובראשונה לחפש בהצהרתו לכך, על פי המתואר בעזרא, א:

א וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכָלוֹת דְּבַר-ה' מִפִּי יְרֵמְיָה הָעֵיר ה' אֶת-רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ-פָּרַס וַיַּעֲבֵר-קוֹל בְּכָל-מַלְכוּתוֹ וְגַם-בְּמִמְקָתָב לֵאמֹר. ב כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא-פָקֵד עָלַי לְבָנוֹת-לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה. ג מִי-בְּכֶם מְכַל-עֲמוֹ יְהִי אֱלֹהֵיו עֲמוֹ וַיַּעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיִּבֶן אֶת-בֵּית ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם. ד וְכָל-הַנְּשָׂאָר מִכָּל-הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הוּא גֵר-שָׁם יִנְשְׂאוּהוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְרִכּוּשׁ וּבְבִהֶמָה עִם-הַנְּדָבָה לְבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם. (עזרא, א', 1-4)

התשובה לשאלתנו העולה מטקסט זה הינה, כי ה' הוא זה שפקד על כורש לאפשר לגולי יהודה, לשוב לארצם ואף להקים את מקדשו בשנית. על כן כורש מאפשר לגולים המעוניינים בכך, לשוב לארצם ולהקים את מקדשם, כאשר הוא מבקש מן הגולים הנותרים על אדמתו, לתמוך בהקמת בית המקדש באמצעות תרומות מכספם וממונם על פי יכולתם.

כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות-לו בית בירושלם אשר ביהודה - מה פתאום ה' מדבר עם מלכים זרים?

כאמור על פי 'הצהרת כורש', גילינו כי המניע להצהרה הוא ציווי של ה' על כורש לעשות כן. מסקנה זו טומנת בחובה שאלה מעניינת ביותר והיא: כיצד ייתכן שה' נגלה אל כורש מלך פרס ומצווה עליו להשיב את גולי יהודה לארצם, הלא כורש הינו שליט זר? על מנת להתמודד עם השאלה, ניתן להעלות מקרים תקדימיים לכך, שה' פעל בהיסטוריה באמצעות דמויותיהם של זרים ובכללם: פרעה מלך מצרים, אשר מסופר עליו כי ה' הקשה את לבו, במהלך עריכת המשא ומתן עם משה ואהרון, על שחרורו של עם ישראל ממצרים (שמות, ז', 3), בלעם בן בעור, אשר ה' גרם לכך שבמקום שיקלל את עם ישראל (במצוות מלך מואב) בירך אותו (במדבר, כ"ב, 12) ונעמן שר הצבא של מלך ארם, שלגביו נאמר כי ניצחונותיו וכיבושיו התקיימו, בשל הרצון האלוהי (מל"ב, ה', 1). מקרה תקדימי שבו טען שליט זר, כי הינו פועל במצוות ה', מופיע במל"ב י"ח. שם מסופר על רבשקה שרו של מלך אשור, אשר פעל למען הכנעתה של יהודה, בעודו מצהיר על כך שהינו פועל בציווי ה'. (מל"ב, י"ח, 25). לא זו בלבד, אלא שניתן למצוא חיזוק לטענתו של רבשקה, בדברי הנביא ישעיה. על פי אחת מנבואותיו, נאמר כי ה' ישתמש בממלכת אשור, ככלי ענישה כלפי עמו החוטא (ישעיה, י', 5). תופעה זו, משקפת מגמה היסטוריוסופית של הסופר המקראי, לפיה ה' הינו אל אוניברסאלי אשר מניע את כלל המהלכים ההיסטוריים בעולם. לאור המסופר בעזרא, א', 1-4, מתקבל הרושם כי מניע דתי, הוא זה שעמד בבסיס הצהרתו של כורש. כלומר ציווי לעשות כן מקורו ברצון ה'.

האם כורש באמת נתפס במקרא כשליח ה'?

על מנת לבחון שאלה זו, מעניין לעיין בכתובים מקראיים נוספים בהם כורש מלך פרס מופיע. עיון במופעי של כורש במקרא, מעלה את המסקנה כי כורש הינה דמות מהותית בכתבי הנביא ישעיה השני, שעסק בכמה מנבואותיו בתקופת שיבת ציון.

במופע הראשון שבו כורש מוזכר במפורש, הוא מכונה בתואר "רועי" ועליו נאמר כי בציווי ה' יבנה את ירושלים ויקים את בית המקדש: **הָאֵמַר לְכוֹרֶשׁ רְעִי וְכָל-חֶפְצֵי יְשָׁלֵם וְלֵאמֹר לִירוּשָׁלַם תִּבְנֶה וְהִכֵּל תִּבְנֶה**. (ישעיה, מד, 28).

במופע השני בו מוזכר כורש במפורש, מכונה כורש בתואר "משיח" ונאמר כי הישגיו של כורש נעוצים ברצון האלוהי, כי כורש בעצמו ובעקבותיו גם כלל נתיניו, יכירו באלוהותו הבלעדית של ה' בעולם:

א כֹּה-אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר-הִחַזְקֵתִי בְיָמֵינוּ לְרַד-לִפְנֵי גוֹיִם וּמַתְּנִי מַלְכִים אֲפַתַח לְפַתַח לִפְנֵי דְלֹתִים וְשָׁעָרִים לֹא יִסְגְּרוּ. **ב** אֲנִי לִפְנֵיךָ אֵלֶּךָ וְהַדּוֹרִים אוֹשֵׁר (אֲיִשָּׁר) דְּלֹתוֹת נְחוּשָׁה אֲשֶׁבֶר וּבְרִיחֵי בְרָזֶל אֲגַדֵּעַ. **ג** וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת חֶשֶׁךְ וּמִטְמְנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תִּדְעַ כִּי-אֲנִי ה' הַקּוֹרֵא בְּשֵׁמֶךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. **ד** לְמַעַן עֲבָדִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירֵי וְאֶקְרָא לְךָ בְּשֵׁמֶךָ אֲכַנֶּךָ וְלֹא יִדְעַתְּנִי. **ה** אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד זֹלַתִּי אֵין אֱלֹהִים אֲאַזְרְךָ וְלֹא יִדְעַתְּנִי. **ו** לְמַעַן יִדְעוּ מִמִּזְרַח-שֶׁמֶשׁ וּמִמְעַרְבָּה כִּי-אֶפְסֵ בְלַעֲדֵי אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד. **ז** יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֶשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל-אֱלֹהִים. (ישעיה, מה 7-1).

התארים להם זוכה כורש מלך פרס, בנבואות ישעיה היינו "רועה" ו"משיח", עשויים להעיד על האופן בו נתפס כורש בקרב גולי יהודה. לאור העובדה כי תארים אלה מיוחסים פעמים רבות במקרא למלכי ישראל,¹ מתקבל הרושם כי כורש הינו בעל תפקיד מכריע בגאולת ישראל. לא זו בלבד שכן על פי ישעיה, מ"ה 5-6, נאמר במפורש כי הישגיו המדיניים של כורש, נעוצים ברצון האלוהי, וכי כורש בעצמו ובעקבותיו גם כלל נתיניו, יכירו באלוהותו הבלעדית של ה' בעולם.

אם כך ניתן למצוא חיזוק בספר ישעיה למסקנתנו העולה מעזרא א', כי בבסיס הצהרתו של כורש כלפי גולי יהודה טמונה שליחותו האלוהית, שכן לא רק הוא מצהיר על עצמו כמי שפועל בשליחותו של ה' אלא אף הנביא ישעיה רואה בו ככזה.²

¹ כך למשל התואר "רועה" מיוחס למלכי ומנהיגי העם (ירמיהו, י"ב 10, יחזקאל ל"ד 7) ואף לה' ככינוי כבוד (תהילים, כ"ג 1) וכך למשל התואר "משיח" מיוחס לשאול (שמואל א', כ"ד 6) ולדוד (שמואל ב', י"ט 22)

² החוקרים נחלקו בנוגע לאופן תפיסתו של ישעיה את כורש, האם ראה בו משיח במובן האסכטולוגי, לפיו תיפקד כיורשם של מלכי בית דוד וכי קיבל עליו את האמונה המונותאיסטית, או שמא ישעיה ראה בכורש כשליח ה', אשר כל תכליתו היא לסייע להשלמת השלב הראשון בגאולת ישראל, היא שיבתם ארצה של גולי יהודה ובניינו של בית המקדש, י', ליור, כורש, **אנציקלופדיה מקראית ד'**, ירושלים, 1962, עמ' 61-62.

בין כך ובין כך, יש להסיק כי ישעיה ראה בהצהרת כורש, ביטוי לשליחותו האלוהית, זאת כפי הבא לידי ביטוי בדבריו של החוקר יאיר הופמן:

"הנביא עשוי היה אפוא להתרשם עמוקות מהכרזה כזו של מלך נוכרי, ואין פלא שהוא מכנה אותו רועי ומשיחו (ישעיה, מד, 27, מה, 1). דומה שמלך נוכרי, המכריז כי בא לגאול את ישראל כשליח אלוהי ישראל, הוא לפי תפיסת הנביא אותו בהיסטוריה ובמהלכה, ומכאן עדות מכרעת לאלוהותו הבלעדית." י' הופמן, כורש בנבואת ישעיהו השני, **עולם התנ"ך: ישעיה**, תל אביב, 1999, עמ' 218.

ההיית או חלמתי חלום?

'הצהרת כורש' משקפת מהלך חסר תקדים, שכן לפני כן, לא ידוע לנו על מקרה, שבו שליט שחרר עם זר משביו בגלות. הדבר מעלה תהייה, האם 'הצהרת כורש' מהימנה או שמא מדובר בזיוף? האם אמנם יכול הסטוריון לקבל מעורבות אלוהית בהסטוריה, מעורבות שעוררה את רוח כורש והוא הוציא מטעמו הצהרה במילים: **כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא-פָקֵד עָלַי לְבָנוֹת-לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה**. על מנת להתמודד עם השאלה, נשאל עצמנו ונברר האם ההצהרה מופיעה במקום נוסף בתנ"ך, שהרי היינו מצפים כי אירוע כה משמעותי עבור עם ישראל, יקבל מקום מכובד בכתובים. ואכן קיים אזכור נוסף למאורע. פרקים ספורים לאחר אזכורה הראשון של 'הצהרת כורש', היא מופיעה פעם נוספת בעזרא, ו', 3-5.

כמה עשרות שנים לאחר שניתנה הצהרת כורש, ביקשו אויביהם של שבי יהודה ובנימין להפר את בניית המקדש והם הלשינו לשלטונות הפרסיים ולחשו באוזניהם כי היהודאים בונים את ירושלים ואת מקדשם כאקט של מרד ובלא היתר. מנהיגיהם של שבי ציון ביקשו מהשלטונות הפרסיים, לבדוק בארכיוניהם ולהיווכח כי מצויה בהם הצהרת כורש, שנתנה צו לבנות את המקדש וכי אין כל אקט של מרד במעשיהם של שבי ציון. חיפשו הפקידים הפרסיים בארכיון ומצאו את ההצהרה. עיון בפסוקים שבעזרא ו' 3 - 5 חושף 'דכרונה' (מגילת זכרון), ובה מעין נוסח ארמי של הצהרת כורש. אין בדכרונה הצהרות תיאולוגיות, אלא הנחיות ברורות וענייניות: **בִּיְתָא יְתַבְּנָא אֶת־רֵי-דְדְבַחִין דְּבַחִין**. כך פותחת הצהרת כורש הארמית: הבית ייבנה, מקום שזבחים בו זבחים. ואז מפרטת הדכרונה בסעיפים ברורים את אופן בנייתו של בית המקדש: מידותיו, חמרי בניינו, השבת כליו ואופן מימונו. כפי הנראה לצד ההצהרה הפומבית כלפי גולי יהודה, ניתנה על ידי כורש פקודה מפורטת יותר, שנועדה לצורכי מנהל המדינה והושמה בארכיון המלכותי, צו זה השתמר בעזרא, ו'.

מה עושה כאן ירמיהו?

נשים לב להוד הרוממות של הצהרת כורש. לא רק בדברי כורש עצמו אלא בדברי המספר: **וּבְשָׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכָלוֹת דְּבַר-ה' מִפִּי יְרֵמְיָה הָעֵיר ה' אֶת-רוּחַ כְּרֶשׁ מֶלֶךְ-פָּרַס וַיַּעֲבֵר-קוֹל בְּכָל-מַלְכוּתוֹ... לא רק כורש מספר כי ה' הוא שפקד עליו לבנות לו בית בירושלים, אלא גם המספר מודיע כי ה' הוא שהעיר את רוח כורש.**

יתירה מכך – מה עושה כאן ירמיהו? בעל ספר עזרא רואה בהצהרת כורש התגשמות נבואה של ירמיהו. על מה מדובר?

הצהרת כורש מופיעה במקרא פעם נוספת.

לא רבים יודעים כי המילים החותמות את התנ"ך הן הצהרת כורש – ציטוט כמעט מילה במילה של עזרא א' 1 – 3. זהותה של נבואת ירמיהו תתבהר מההקשר של דברי הימים ל"ו 20 ואילך: וַיְגַל הַשְּׂאֲרִית מִן-הַחֶרֶב אֶל-בָּבֶל וַיְהִי-לוֹ וּלְבָנָיו לְעִבְדִים עַד-מֶלֶךְ מַלְכוּת פָּרְס. כֹּא לְמַלְאוֹת דְּבַר-יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד-רִצְתָהּ הָאָרֶץ אֶת-שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל-יְמֵי הַשְּׁמָה שַׁבְּתָהּ לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה. {ס} כֹּב וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְקָלוֹת דְּבַר-יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ הָעִיר יְהוָה אֶת-רוּחַ כּוֹרֶשׁ. מסתבר, אפוא, כי נבואה של ירמיהו על שבעים שנה נתפסת הן בדברי הימים והן בעזרא כמכוונת להצהרת כורש ולשיבת ציון. קל עתה למצוא נבואה זו – כל שעלינו לעשות הוא לחפש בקונקורדנציה בכתובים בירמיהו את הביטוי "שבעים שנה". נמצאים שני מקומות כאלה בירמיהו – בפרקים כ"ה וכ"ט.

לפי מלאת לבבל שבעים שנה, אפקד אתכם...האם הגיע הזמן לחזור הביתה?

על פי דברי ירמיה הנביא, תוך שבעים שנה אמורה להיות גלות וגאולה :

יֵא וְהִיְתָה כָּל-הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְחֶרֶבָה לְשָׁמָה; וְעִבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה, אֶת-מֶלֶךְ בָּבֶל--שִׁבְעִים שָׁנָה. יֵב וְהָיָה כְּמַלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל-מֶלֶךְ-בָּבֶל וְעַל-הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם-ה', אֶת-עֲוֹנָם--וְעַל-אָרֶץ כְּשָׂדִים; וְשָׁמַתִּי אֹתוֹ, לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם. יֵג וְהַבְּאוֹתִי (וְהִבְאֵתִי) עַל-הָאָרֶץ הַהִיא, אֶת-כָּל-דְּבָרֵי אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ--אֶת כָּל-הַכְּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה, אֲשֶׁר-נִבְּא יִרְמְיָהוּ עַל-כָּל-הַגּוֹיִם (ירמיה, כ"ה, 11-13).

האמנם כבר חלפו להן שבעים שנה? הרי ממלכת יהודה חרבה בשנת 586 לפנה"ס ואילו 'הצהרת כורש' ניתנה לגולים בשנת 538 לפנה"ס, אם כך חלפו ארבעים ושמונה שנים בלבד. כיצד נתון זה מסתדר עם הנבואה כי הגלות תמשך שבעים שנה?

כמה דרכים יש כדי לספור עד שבעים?

לשאלה זו כמה פתרונות אפשריים:

א. את מניין שבעים השנים, יש למנות החל משנת אמירתה – על פי כ"ה 1: הַדְּבַר אֲשֶׁר-הָיָה עַל-יִרְמְיָהוּ עַל-כָּל-עַם יְהוּדָה בְּשָׁנָה הָרְבַעִית לַיהוֹנָקִים בֶּן-יֵאֲשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנִית לְנְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל. מהי שנה זו? כיצד "נתרגם" אותה למספר שנוכל למנות ממנו ועד מועדה של הצהרת כורש ב 538 לפנה"ס?

שנה זו היא השנה הראשונה לנבוכדנאר. אנו יודעים ממל"ב כ"ה ששנתו השמונה עשר היא השנה שבה החריב את המקדש והגלה את יהודה, כלומר 586. אם כך שנתו הראשונה היא 604. משנת 604

לפנה"ס ועד לשנת 538 לפנה"ס שבה התיר כורש ליהודאים לשוב לארצם עברו 66 שנים ולא על 70 שנה כפי שהבטיח ירמיה בנבואתו, אולם יש לשער כי ירמיה נקט במספר שבעים, בשל משמעותו הסמלית כמספר טיפולוגי הבא לייצג שלמות ואינו בא לדייק במניין השנים. מנייה נוספת אשר לפיה הביטוי 'שבעים שנה', אינו מצביע על מניין המדויק של השנים, הינה זו המובאת בתהילים. שם מובן הביטוי כסמל לתקופת חייו של אדם: יְמֵי-שָׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׁבַעִים שָׁנָה, וְאִם בְּגִבּוֹרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה (תהילים, צ', 10).

ב.את מניין שבעים השנים, יש למנות החל משנת 586 לפנה"ס, השנה בה גלו היהודאים לבבל ועד לשנת 516 לפנה"ס, שנת הקמתו של בית המקדש השני, מנייה זו עשויה לעלות מן המסופר בזכריה, על התלבטותם של בוני בית המקדש השני בפני הכוהנים והנביאים, האם להמשיך ולקיים את הצומות שנקבעו לזכר חורבן בית המקדש הראשון. על פי תשובת זכריה, עולה כי הביטוי 'שבעים שנה' מכוון לתקופה שראשיתה בחורבן בית המקדש הראשון וסיומה בייסודו של בית המקדש השני. אָמַר אֶל-כָּל-עַם הָאָרֶץ, וְאֶל-הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר: כִּי-צִמְתֶּם וְסָפוּד בְּחַמְיָשִׁי וּבְשַׁבְעִי, וְזֶה שְׁבַעִים שָׁנָה (זכריה, ז', 5).

ג.את מניין שבעים השנים, יש למנות החל משנת 604 לפנה"ס ועד לשנת 538 לפנה"ס, אם כי מדובר רק בשלב הראשון של הגאולה, אשר על פי דניאל עתידה להתמשש רק לאחר 490 שנה. כלומר משום שהגאולה תתגשם רק לאחר 490 שנה, שבעים השנים הראשונות, מהוות את השלב הראשון בלבד בתהליך התממשותה. ראשיתו של שלב זה, עם עלייתה של בבל וסיומו עם שקיעתה ותחילתה של שיבת ציון.

שְׁבַעִים שְׁבַעִים נְחַתְךָ עַל-עַמְךָ וְעַל-עִיר קְדֹשְׁךָ, לְכֹלֵא הַפֶּשַׁע וּלְחַתֵּם (וּלְהַתֵּם) חַטָּאוֹת (חַטָּאת) וּלְכַפֵּר עֲוֹן, וּלְהַבְיֵא, צְדָק עַלְמִים; וּלְחַתֵּם חֲזוֹן וּנְבִיא, וּלְמַשַּׁח קְדֹשׁ קְדָשִׁים. כֹּה וְתַדַּע וְתִשְׁכַּל מִן-מִצָּא דְבָר, לְהַשִּׁיב וּלְבַנּוֹת יְרוּשָׁלַם עַד-מְשִׁיחַ נְגִיד--שְׁבַעִים, שְׁבַעֵה; וְשְׁבַעִים שָׁשִׁים וּשְׁנַיִם, (דניאל, ט', 24-25).

מסתבר אפוא לנבואת שבעים השנה של ירמיהו הד עצום במקרא, היא מוכרת, ספרי תנ"ך שונים מתייחסים אליה וכל אחד מהם נותן לנבואה פירוש משלו.

מה הניע את כורש לתת את הצהרת כורש: הזווית הפרסית – תגלית ארכאולוגית משמעותית

עד כה מצאנו כי הצהרתו של כורש כלפי גולי יהודה, משקפת את תפקודו כשליח ה', הבא לגאול את ישראל. אך האם די בטקסט המקראי על מנת לקבוע זאת?! הבה נבחן את הסוגיה מן הזווית הפרסית. אחת מן

התגליות הארכיאולוגיות המשמעותיות ביותר לענייננו שנתגלו מתקופה זו ולה השפעה רבה עד ימינו כפי שנראה בהמשך, היא "כתובת הגליל", המכונה גם "גליל כורש" משום שעשויה חרס בצורת גליל. כתובת זו נכתבה באכדית ומתוארכת לשנת 539 לפנה"ס. הכתובת נחשפה בבבל בשנת 1879.

אם כך כעת עולה השאלה: **מה היה מניעו של כורש להצהרתו כלפי גולי יהודה על פי כתובת זו?** לפנינו הכתובת שהתגלתה, כאשר הטקסט המודגש מיועד לתלמידים על מנת שיוכלו לבחון את שאלתנו לאורה.

הגליל של כורש

אנוכי כורש מלך בבל המלך הגדול, המלך העז, מלך בבל, מלך שומר ואכד
מלך ארבע כנפות הארץ, בן כמבוזי המלך הגדול,
מלך אנשן, בן בנו של כורש הגדול מלך אנשן,
יוצא חלציו של ששפֿש המלך הגדול מלך אנשן, זרע מלכים,
אשר בָּל וּנְבּוּ אוהבים את שלטונו ואשר לחדוות לבם רוצים בממשלתו.
כאשר נכנסתי בידידות לבבל וכוננתי בשמחה ובגיל את מושב המלכות
בהיכל המושל, מֶרְדֶּךְּ האדון הגדול, הפך את תושבי בבל הרבים
לאהבה אותי וביקשתי לעבוד אותו מדי יום ביומי.
צבאותי העצומים התהלכו בשלום בקרב בבל,
לא התרתי לאיש להפריע את שלומם של אנשי שומר ואכד.

דאגתי לשלום בבל ובשאר ערי הקודש.
בני בבל, שמח לכם בהסירי את העול המוטל עליהם שאינו הולם אותם.
את בתיהם שהתיישנו תיקנתי ושמתי קץ לסבלם.
מִרְדָּךְ האדון הגדול שמח וכיד נדיבה ברך אותי -
את כורש המלך הירא, בן כמבוזי בני יוצא חלצי ואת כל צבאי,
ואנו בשלום לפניו הללנו היטב את אלוהותו הנעלה.
כל מלכי תבל, למן הים העליון ועד הים התחתון היושבים בחדרי מלכותם,
היושבים ב[...] כל מלכי ארץ המערב יושבי אהלים,
הביאו את מנחתם הגדולה לתוך בבל וינשקו את רגלי.
למן [...] ועד הערים אשור ושושן, אכד וארץ אשנונה
והערים זמבן, מתורנו, דיר וכל גבול ארץ הגותי שמעבר לחדקל,
אשר מקדשיהם היו חרבים מלפני כן,
החזרתי את האלים יושבים בתוכם, וכוונתי להם מקדש עולמים.
כינסתי את כל תושביהם והשבתי את מקום מגוריהם.
ואת אלוהי שומר אכד, אשר נבונאידי הביא לבבל על אפו ועל חמתו של אדון
האלים -
בפקודת מִרְדָּךְ האדון הגדול הושבתי אותם בשלום למשכנם - מושב שמחתם.

לאור קריאת 'כתובת הגליל', עולים שני נתונים מפתיעים ביותר! האחד הינו כי 'הצהרת כורש' אינה מיועדת לגולי יהודה בלבד וכי כורש אישר לכלל העמים אשר מצויים תחת שלטונו, לשוב לאדמתם ולהקים את מקדשיהם על פי אמונתם. הנתון השני הינו, כי בשונה מן הטקסט המקראי לפיו ה' הוא זה שפקד על כורש לצאת בהצהרתו כלפי גולי יהודה, האל הבבלי מורדוך הוא זה שפקד עליו לפתוח במהלך זה עבור עמים נוספים. אך בטרם נתמודד עם הנתונים הללו, נשוב לשאלתנו המרכזית:

מה היה מניעו של כורש בהצהרתו כלפי גולי יהודה והפעם על פי הכתובת?

לאור הנאמר בכתובת, נראה כי בדומה למסקנתנו לאור בחינתו של הטקסט המקראי, מניעו של כורש הינו מניע דתי, כלומר מדיניותו כלפי העמים הכבושים ובכללם גם גולי יהודה, נעוצה בציוויו של אל. אולם בשונה מן הכתוב במקרא, האל המצווה על פי הכתובת הינו מורדוך ולא ה'. נוסף על כך, ניתן גם לשער כי ישנו מניע נוסף למהלכו של כורש והוא מניע פוליטי, שכן לאור הנאמר בכתובת, מדובר במדיניות שנקט בה כורש כלפי נתינים זרים נוספים ולא מדובר בפריוילגיה מיוחדת לה זכו גולי יהודה בלבד.

כיצד ניתן להסביר את ההבדלים בין הכתוב בכתובת הבלית לבין הכתוב בטקסט המקראי בנוגע למניעו של כורש?

השערות שנוכל לבקש מלומדים עשויות להיות:

1. ההבדלים בין הטקסטים לגבי האל המצווה, טמונים במגמותיהם השונות של המחברים, כאשר המגמה של הסופר המקראי הינה להאדיר את ה' ולתארו כאל אוניברסאלי ובלעדי ואילו מגמתו של מחבר הכתובת הינה להאדיר את כורש הפועל בהנחיית האל מורדוך ראש הפנתיאון הבלית. האל של האימפריה שנכבשה הוא בראש מעייניו ולא של עם קצת מוזר ומפוזר.

2. ההבדלים בין הטקסטים לגבי האל המצווה טמונים באמונתו הפוליתאיסטית של כורש, שכן לפיה יכול הוא לקבל הן את אלוהותו של מורדוך והן את אלוהותו של ה'.

3. ההבדלים בין הטקסטים בנוגע לאזכורם של גולי יהודה, נעוצים אף הם במגמותיהם של הכותבים, שכן באופן טבעי הסופר המקראי מתמקד בגולי יהודה ולא בעמים האחרים, שכן הוא עוסק בתיאור קורותיו של עם ישראל הלא הוא העם הנבחר.

אַל-מְדִינָה וּמְדִינָה כְּתָבָהּ, וְאַל-עַם וְעַם כְּלִשׁוֹנוֹ

על מנת להתמודד עם שאלה זו, ניעזר במגילת אסתר, א', 22-15. בקטע זה מסופר על התמודדותו של המלך אחשורוש עם סירובה של ושתי להראות בפניו, במהלך המשתה שקיים לשריו. ממוכן אחד מיועציו של אחשורוש, ייעץ לו לשלוח צווים לכלל נתיניו, לפיהם נאמר כי כתוצאה ממעשה של ושתי נלקחה ממנה המלוכה וכי על כלל הנשים בממלכה ללמוד מכך לקח ולהקפיד לכבד את רצון בעליהן. הדבר המשמעותי בטקסט זה הינו הקטע הבא:

כַּא וַיִּיטֵב, הַדָּבָר, בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, וְהַשָּׂרִים; וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ, כְּדָבָר מְמוּכָן. כַּב וַיִּשְׁלַח סֹפְרִים, אֶל-כָּל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ--אֶל-מְדִינָה וּמְדִינָה כְּתָבָהּ, וְאַל-עַם וְעַם כְּלִשׁוֹנוֹ: לְהִיּוֹת כָּל-אִישׁ שֶׁרָר בְּבֵיתוֹ, וּמְדַבֵּר כְּלִשׁוֹן עַמּוֹ. (אסתר, א', 22-21).

על פי פסוקים אלו ניתן ללמוד כי צוויו של המלך, נמסרו לכל עם ועם בלשונו. נתון זה עשוי לשפוך אור על סוגיית ההבדלים שבין הטקסט המקראי לבין הכתובת, שכן ניתן להסיק כי הצהרת כורש המובאת בעזרא, א' הינה מעין "תרגום" מקראי של הנאמר אך באופן כללי בכתובת. כלומר 'הכרזת כורש' המופיעה בעזרא א' בשפה העברית מהווה את צו המלך המיועד לגולי יהודה בלבד. כעת גם ניתן להבין מדוע כורש מציג את עצמו כשליח ה' בהכרזה זו ואילו בכתובת הוא מציג את עצמו כשליח מורדוך.

על פי אפשרות אחת אמונתו הפוליתאיסטית של כורש, מאפשרת לו לקבל את אלוהותם הן של ראש הפנתיאון הבלית הלא הוא מורדוך המולך בבבל, והן את אלוהותו של ה' המולך ביהודה. זאת כפי הנאמר בפסוק שלפנינו: ה' אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּירוּשָׁלַם. (עזרא, א', 3).

על פי האפשרות השנייה, כורש בוחר להצהיר כי הוא שליחו של אל כזה או אחר על פי קהל היעד שלו. כלומר הוא מציג עצמו כבחירו של מורדוך, כאשר הוא פונה לעמים היושבים בבבל שכן הוא ראש הפנתיאון הבבלי ואילו כאשר הוא פונה לגולי יהודה הוא בוחר להציג את עצמו כבחירו של ה', הנתפס כאל אוניברסאלי על פי אמונתם. לכן הוא מקדים וטוען בטרם הצהרתו כי... **כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם... (עזרא, א', 2).** בחירות אלו חושפות את שיקוליו המדיניים של כורש, לפיהם הוא שואף לרכוש את אמונם של העמים הזרים שכבש כשירש את האימפריה הבבלית ולמנוע בכך מרידות אפשריות.

המחקר ההיסטורי – נבונאיך המלך הבבלי המורד

על מנת לקבל מסקנה מגובשת יותר לגבי מניעו של כורש במדיניותו כלפי גולי יהודה אין להסתפק אך ורק בבחינת הטקסט המקראי ובחינתם של הממצאים הארכאולוגיים, אלא יש לפנות אף למחקר ההיסטורי, שכן אין להבין את מהלכו של כורש כלפי נתיני הזרים ובכללם.

בחינת הסוגיה מן הזווית ההיסטורית, מלמדת כי יש לראות במדיניותו של כורש, כמשקפת ריאקציה למדיניותו של המלך נבונאיך שהיה מלכה של האימפריה הבבלית בטרם נפלה. נבונאיך היה מלך מעורר תמיהות שהצית את דמיונם של חוקרים רבים. בניגוד לקודמיו נבונאיך דחק את הפולחן לאל מורדוך ראש הפנתיאון הבבלי והעלה במקומו את הפולחן לאל סין אלוהי הירח. במסגרת מהלך זה חילל את מקומות הפולחן הבבליים בממלכתו. בשלב מסוים אף פרש נבונאיך מבבל ועבר לעיר תדמור שבתימן כדי לעבוד מעיר זו את אל הירח. בגלל התנהגותו ופעולותיו נתפס נבונאיך על ידי הבבלים כמשוגע, וכמלך לא אהוד. קמו לו מתנגדים רבים אשר הוא נהג בהם ביד קשה ויש חוקרים הסבורים כי בכך טמונה הסיבה לכיבושו של כורש את בבל ללא קרב. אפשר שכרת ברית עם כוהני האל מורדוך אשר התנגדו לשלטונו של נבונאיך בבבל. בתגובה למדיניותו של נבונאיך, כורש החליט להשיב את הפולחן לאל מורדוך, ובכך לרכוש את ליבם של הבבלים. מדיניותו של כורש שהחלה כתגובה וניגוד למעשי נבונאיך, התפתחה למדיניות המושתתת על עיקרון סובלנות דתית, מה שאפשר לנתיני הכבושים אוטונומיה דתית בארצם.

אז מה היה לנו עד עכשיו?

עד כה בחנו את סוגיית מניעו של כורש, בהצהרתו כלפי גולי יהודה לשוב לארצם ולהקים את מקדשם בשנית. לאור בחינתנו את הזווית המקראית, הארכאולוגית וההיסטורית, מצאנו כי ניתן לעמוד הן על מניעים דתיים והן על מניעים פוליטיים, העומדים בבסיסה של הצהרה זו. מניעו של כורש אינם מחוורים עד הסוף ועל כן ניתן להניח, כי התייחסות למגוון המניעים האפשריים, עשויה לצייר תמונה מורכבת אך מהימנה, של מהלכי כורש במתן הצהרה זו. מלבד העובדה כי סוגיית מניעו של כורש הינה מרתקת ומעלה סוגיות נוספות בכללן: שאלת היחס בין המקור המקראי לבין המקור הארכאולוגי, מגמותיהם של המחברים השונים ומשמעותן, חשובה אף יותר שאלת השפעתה של 'הצהרת כורש' על גורלו של העם היהודי. כדי להתמודד עם הסוגיה החשובה הזו, נבחן כיצד הגיבו גולי יהודה להצעתו המפתה של כורש.

האמנם נהרו הגולים בהמוניהם ארצה?

באופן מפתיע מסתבר כי רק חלק קטן מגולי יהודה שב ארצה בעקבות 'הצהרת כורש'. כיצד זה ייתכן? איך יכול להיות שגולי יהודה ברובם בחרו להישאר במקום שביים בגלות? נראה כי על מנת להבין את בחירתם התמוהה של גולי יהודה, להעדיף את בבל על פני יהודה, נצטרך לחזור כמה עשרות שנים אחורה לראשיתה של הגלות ולהיזכר באגרת ששלח הנביא ירמיה ליהודאים שגלו לבבל בשנת 597 לפנה"ס:

ד כה אָמַר ה' צְבָאוֹת, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: לְכָל-הַגּוֹלָה--אֲשֶׁר-הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם, בְּבָלָה. ה בְּנֵי בְּתוּמָיִם, וְשָׁבוּ; וְנָטְעוּ גִּנּוֹת, וְאָכְלוּ אֶת-פְּרִיָן. ו קָחוּ נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת, וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת-בָּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאֲנָשִׁים, וְתִלְדְּנָה בָּנִים וּבָנוֹת; וְרַבּוּ-שָׁם, וְאַל-תִּמְעָטוּ. ז וְדַרְשׁוּ אֶת-שְׁלוֹם הָעִיר, אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה, וְהִתְפַּלְלוּ בְּעֵדָה, אֶל-ה': כִּי בְשָׁלוֹמָהּ, יְהִיָה לְכֶם שְׁלוֹם. (ירמיה, כ"ט, 4)

על פי איגרת זו (שניתנה לפני גלות צדקיהו ויועדה לגולי יהויכין) ירמיה דורש מן הגולים "הטריים" להתבסס בבבל: הוא דורש מהם להקים את בתיהם, לעבוד את אדמתם ולהשיא את ילדיהם בבבל. לא זו בלבד, אלא שהוא דורש מהם אף להתפלל לשלומה. אין ספק כי בקריאה ראשונה, דרישותיו של ירמיה מגולי יהודה להתבסס בבבל, נשמעות מוזרות ביותר שכן היינו מצפים מהנביא, להתמקד בהטפתו לחזרה בתשובה, באזהרתו כי אין לעבוד עבודה זרה וכי אין להיטמע בגויים, זאת תוך תוכחה מתמדת כי הגלות באה כעונש מיד ה' על חטאיהם כלפיו. אך בטח ובטח, שלא היינו מצפים מן הנביא, כי יעודד את הגולים להשתקע בבבל ואף להתפלל לשלומה. אולם בקריאה שנייה ובמחשבה נוספת, דומה כי דבריו של ירמיה באיגרת זו, טומנים בחובם דאגה גדולה כלפי הגולים, שמא יטפחו תקוות שווא על שיבה מהירה לארצם, כפי שהשמיעו כמה נביאים אחרים באוזניהם. בכל אופן 59 שנים חלפו מאז הגלות הראשונה לבבל בימי יהויכין ב 597 ועד קבלת ההיתר לשוב ארצה מידי כורש ב 538. במהלך תקופה זו היו כאלה שאכן הכו שורשים בבבל, בדיוק על פי דרישותיו של ירמיה בראשית הגלות. אלא שירמיה וודאי לא שיער בנפשו, כי מילוי דרישותיו יביא לידי "ירידה" מהארץ מרצון ובמקרים רבים אף לצמיתות. אכן אחת הסיבות העיקריות שבגינן גולי יהודה החליטו להישאר בבבל, הייתה רווחתם הכלכלית.³ מצבם הכלכלי הוא שאפשר להם, לתמוך בבניין בית המקדש כפי הנאמר בפסוק הבא: **וְכָל-סִבִּיבֵיתֵיהֶם חִזְקוּ בִּידֵיהֶם בְּכָל-יְסֹף בְּזָהָב בְּרָכוֹשׁ וּבַבְּהֵמָה וּבַמִּגְדָּנוֹת לְבַד עַל-כָּל-הַתְּנַדָּב (עזרא, א', 6).**

הביקורת ההיסטורית הקשה על החמצת חלון ההזדמנויות ההיסטורי

³ א' רפפורט, **תולדות ישראל בתקופת בית שני**, תל אביב, 1984, עמ' 19.

העדפתם של רוב הגולים להישאר בבבל ולא לשוב לארצם, עוררה ביקורת רבה אף בספרות חז"ל ובפרשנות ובהגות ימי הביניים. כך למשל מסופר במדרש שיר השירים רבה, על אירוע שגיבורו ר' זירא שעלה לארץ ישראל מבבל:

רבי זעירא יצא לו לשוק לקנות דבר-מה.

אמר לו לזה שהוא שוקל: תשקול יפה.

אמר לו: האין אתה הולך מכאן, בבלי, שאבותיו החריבו את בית המקדש?

באותה שעה אמר ר' זעירא, אין אבותי כאבותיו של זה?

נכנס לבית הוועד, ושמע קולו של רבי שילא יושב ודורש: "אם חומה היא" - אילו עלו ישראל חומה מן הגולה לא חרב בית המקדש פעם שנייה.

אמר, יפה לימדני עם הארץ.

(שיר השירים רבה פרשה ח).

במקור זה מסופר על מפגש בין ר' זירא העולה מבבל לארץ ישראל, לבין אחד החנוונים בשוק הטברייני. ר' זירא קנה דבר מה מאותו חנווני וביקשו "לשקול יפה". כנראה שמשמעותה של הבקשה בבבל הייתה, עידוד המוכר להערים כמות נדיבה על המשקל. או אולי – שקילה הגונה ולא כפי שנוהגים אולי בעלי הבאסטות הבבליים בשוקיהם. אולם עבור החנווני היהודי הטברייני, התפרשה בקשה זו באופן שונה לחלוטין שכן עבורו התפרשה או כבקשה שירמה במשקל לטובת הלקוח או התנשאות בעצם הבקשה שישקול בהגינות. המוכר שהתרגז על ר' זירא, סילקו מחנותו בעודו מכנה אותו "בבלי" ומאשימו בכך שאבותיו הם אלה שהחריבו את בית המקדש. ר' זירא שהופתע מן היחס שקיבל מן החנווני וכן מהאשמותיו, הגיע לבית המדרש על מנת לקבל הסבר לכך. כשהגיע ר' זירא לבית המדרש, נקלע לדרשתו של ר' שילא שעסק בפירוש הפסוק משיר השירים אַם-חֹמָה הִיא, נְבִנָה עָלֶיהָ טִירַת כְּסָף; וְאִם-דָּדַלְת הִיא, נְצוּר עָלֶיהָ לֹחַם אֶרֶז (שיר השירים, ח', 9) ר' שילא פירש את התחלתו של הפסוק, בכך שאם כל יהודי בבל היו עולים לארץ ישראל (לאחר שניתנה 'הצהרת כורש') כחומה בצורה, לא היה בית המקדש נחרב בשנית. רבי זירא שרק עתה עלה מבבל, כלומר אבותיו ישבו בבבל ולא עלו בעת הצהרת כורש זוכה לביקורת מבעל באסטה יהודי בשוק הטברייני. ביקורת שיש לה תימוכין בדרשות חכמים.

ביקורת חריפה נוספת ניתן למצוא בדבריו של ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי. בחיבורו זה יצא ריה"ל נגד העדפתם של הגולים הנותרים לדבוק ברווחתם הכלכלית בבבל על פני השיבה ארצה וכך לדבריו: " רובם, והחשובים שבהם, נשאר בבבל, מסכימים לגלות ולשעבוד, ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם". (כוזרי, ב', כ"ג).

בעקבות 'הצהרת כורש' עלו ארצה מעטים בלבד שכן מניינם לא עלה על 42,360 איש, כפי העולה מן הכתוב בנחמיה, ז', 66. נוסף על כך הם נאלצו להתמודד עם קשיים רבים לאחר שיבתם ארצה: הם סבלו מעוני כבד מהתנכלותם של תושבי יהודה הזרים שחיו בה; וכן מן הקשיים שהערים עליהם השלטון הפרסי. אולם חרף הקשיים העצומים שחוו, הם הצליחו להגשים את חלומם ולהקים את בית המקדש השני! בית המקדש הוקם בשנת 516 לפנה"ס ועמד על תילו כ-586 שנה! במהלכה של תקופה זו עלו גולים נוספים ליהודה ובכך התחזקה זיקתם לארץ וכך גם זהותם הדתית והלאומית. על אף שלא ניתנה לגולים אוטונומיה מדינית, ארץ ישראל הייתה יחידה מנהלית בעלת דרגות שונות של עצמאות בתקופות שונות. היא נקראה בשם 'פחוות יהודה'.

הצהרת כורש בזמנים מודרניים

1331 שנה לאחר 'הצהרת כורש', הושמעה הצהרה רבת משמעות נוספת עבור העם היהודי. בשנת 1917 הלורד ארתור ג'יימס בלפור, שר החוץ הבריטי, יצא בהצהרה כי: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו". רבים כבר עמדו על ההקבלה בין שתי ההצהרות הללו. שתיהן נתנו לעם היהודי מידי שליט זר ושתיהן אפשרו לו לשוב לארצו. אולם בשונה מ'הצהרת כורש' שאפשרה את בניינו הרוחני של עם ישראל, 'הצהרת בלפור' היא זו שיצרה את התשתית לבניינו הלאומי ולעצמאותו, ממנה אנו נהנים עד היום.

נוסף על משמעותה העצומה של 'הצהרת כורש' לעם היהודי, חשיבות רבה ומשמעותית למדיניותו הסובלנית של כורש כלפי העמים שכבש, מסתברת לאור הצהרתו של האו"ם, כי יש לראות בכורש את השליט הראשון בהיסטוריה האנושית, אשר שמר על זכויותיו הבסיסיות של האדם ובייחוד חופש הדת והפולחן. על כן 'כתובת הגליל' שנחשבה להכרזה העתיקה ביותר על זכויות אדם פורסמה על ידי האו"ם בשנת 1971, כמעין מסמך אידיאי אותו יש לשאוף ולקיים אף בימינו.

ביבליוגרפיה

ח' תדמור, הרקע ההיסטורי להצהרת כורש, המופיע בלינק הבא:

<http://mikranet.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10620>,

ש' אברמסקי, הרקע ההיסטורי להכרזת כורש המופיע בלינק הבא:

<http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/mahanaim/avramsky.htm>